

Тема 6.1. Педагогіка партнерства

План

1. Основні поняття педагогіки партнерства.
2. Положення педагогіки партнерства в умовах впровадження Нової української школи.
3. Ознаки та особливості професійно-педагогічного спілкування вчителя.
4. Стилi професійно-педагогічного спілкування.

1. Основні поняття педагогіки партнерства.

Незмінною метою освіти є самореалізація особистості, утвердження права людини на вільний вибір змісту, форм, режиму освіти; дотримання загальнолюдських цінностей та узгодження з конкретними цінностями інших етнокультур. Це одні з основних принципів розвитку демократичного суспільства. Відповідно провідною формою взаємодії учасників освітнього процесу для реалізації цих ідей і принципів є *партнерство*.

Партнерство розглядається як:

- система взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності;
- спосіб взаємодії і взаємовідносин, організованих на принципах добровільності, рівності та доповнюваності результатів діяльності всіх учасників;
- організаційна форма спільної діяльності, що передбачає об'єднання осіб на відповідних умовах розподілу праці та активної участі в її реалізації;
- спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної зі сторін, чітко узгоджені та злагоджені дії учасників спільної справи, що ґрунтуються на засадах взаємовигоди та рівноправності.

Крім партнерства існують ще такі форми взаємодії як: підпорядкування, компроміс, конкуренція, уникання, співробітництво, співпраця.

Партнерство є особливим типом соціальної взаємодії, який базується на принципах рівноправності автономних суб'єктів, їх взаємного визнання та відповідальності, добровільністю співробітництва й орієнтацією на соціально значущі цілі.

Партнерство передбачає рівну участь усіх сторін, з дотриманням особистої та колективної відповідальності.

Узагальнюючи різні аспекти сутності партнерства, виділимо ознаки партнерської взаємодії.

Основні ознаки партнерської взаємодії суб'єктів:

- ✓ взаємообумовлений контакт і вплив суб'єктів один на одного для вирішення питань;
- ✓ взаємодія, направлена на прийняття рішень, коригування цілей, дій і поведінки суб'єктів;
- ✓ добровільність у визнанні партнерських відносин і рівня включеності у спільну діяльність;
- ✓ толерантне ставлення учасників до позиції партнерів
- ✓ рівноправність сторін у виборі шляхів вирішення питань
- ✓ добровільність у визнанні партнерських відносин і рівня включеності у спільну діяльність
- ✓ здійснення вибору партнерами цілей, шляхів, методів, засобів на основі компромісу, доброзичливості, довіри, рівності;
- ✓ взаємовигідна зацікавленість сторін, повага і врахування інтересів один одного, оскільки вирішальним фактором є взаємна корисність;
- ✓ спільна взаємна відповідальність за дії, виконання поставлених завдань, прийнятих особистих зобов'язань, отриманого результату.

Положення партнерства виражають загально визнану концепцію прав людини, в основі якої лежать дві основні цінності – людська гідність і рівність. Саме ці пріоритети є основними у Концепції «Нова українська школа».

Основні ідеї та принципи педагогіки партнерства.

Педагогіка партнерства виокремилася й розвивається як науковий напрям із основ гуманної педагогіки. Відповідно вона послуговується ідеями гуманізму. Серед основних виділяють такі:

- сприйняття особистості повністю такою, якою вона є (врахування її індивідуальних особливостей, а не бажання і наміри змінити, підпорядкувати до усереднених, «нормальних»);
- обов'язкова діалогічна (полілогічна) взаємодія (кожен учасник має бути почутим і його думка має враховуватися);
- знання є необхідною умовою творчості, розвитку й саморозвитку особистості;
- виховання особистості самим життям, з врахуванням її потреб, інтересів;
- любов, довіра, можливість вільного вибору, творчість, інновації, радість пізнання і спілкування – основні принципи взаємодії учасників педагогічного процесу.

Сучасна освіта характеризується особливостями, які відображаються на організації навчально-виховного процесу. Вона має базуватися на загальнолюдських цінностях, узгоджених з конкретними цінностями інших етнокультур. Суспільство стає більш відкритим і різноманітним. Політичні, економічні й культурні процеси зумовлюють необхідність особистості розширювати особистісні й професійні контакти, набувати необхідних соціальних навичок, проявляти критичне мислення, мобільність та здатність до адаптації в нових умовах. Особистість має бути толерантною й терпимою до інакшості іншого, здатною порозумітися і співпрацювати. Тільки за таких умов суспільство може продуктивно розвиватися. Основною метою освіти стає самореалізація особистості з дотриманням права людини на вільний вибір змісту, форм, режиму навчання. Ці норми вимагають державної та громадської турботи, уваги, співпраці, а не формального керівництва.

Основою педагогіки партнерства є спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Рівність і відповідальність в освітньому процесі забезпечується чітким формулюванням прав і обов'язків учасників, суб'єктів процесу, їх усвідомлення, дотримання та захист. Адже учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Основними принципами педагогіки партнерства можна виділити такі :

- ✓ повага до особистості людини, визнання її унікальності і особливості;
- ✓ доброзичливе й позитивне ставлення до інших
- ✓ довіра один до одного
- ✓ організація діяльності за технікою «діалог – взаємодія – взаємоповага»;
- ✓ розподіл лідерства (проактивність, дотримання права вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- ✓ соціальне партнерство (дотримання рівності сторін, добровільність прийняття та паритетний розподіл зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

2. Положення педагогіки партнерства в умовах впровадження Нової української школи.

Педагогіка партнерства – це ключовий компонент формули Нової української школи, це взаємна повага до особистості, це педагогіка з особистісно орієнтованим навчанням у центрі якого – дитина.

Нова українська школа головним завданням педагогіки партнерства визначає:

- ✓ подолання *інертності мислення*,
- ✓ перехід на *якісно новий рівень побудови взаємовідносин* між учасниками освітнього процесу.

У чому інертність мислення учасників освітнього процесу? У першу чергу консерватизм, небажання якісно змінювати підходи до організації процесу освіти і виховання (у центрі має бути дитина – дитиноцентричний підхід); вибирати педагогічно доцільні форми і методи роботи (активне залучення батьків до організації навчання і виховання) тощо. По-друге, набутий педагогічний досвід визначає впевненість вчителів у вирішенні завдань, а запропонована форма організації освітнього процесу породжує страх, боязнь вийти із зони комфорту у професійній діяльності.

Партнерство у школі має базуватися на засадах добровільності, рівності, порозуміння та взаємодопомоги.

Права та обов'язки учнів, батьків та вчителів треба чітко формулювати, а головне – усвідомлювати і захищати.

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками.

Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Нова українська школа функціонує на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа має максимально враховувати здібності, потреби та інтереси кожної дитини, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. Дитиноцентризм як особистісно орієнтована модель навчання та виховання передбачає стимулювання активності учнів в освітньому процесі, орієнтацію на їх інтереси та досвід; забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, урахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини.

Як зазначають розробники Концепції «Нова українська школа» існує мінімум 10 причин, чому важливо впроваджувати і працювати за принципами педагогіки партнерства в системі освіти, зокрема закладах загальної середньої освіти.

Це такі як:

1. Включення батьків до організації та здійснення освітнього процесу закладу освіти є суттєвим внеском у створення розвивального середовища. Це сприяє спільному баченню траєкторії розвитку дитини, чіткому усвідомленню прав та обов'язків учасників освітнього процесу, дає можливість мінімізувати непорозуміння, які виникають у процесі взаємодії.

2. Спільне вирішення проблем, що об'єднує і згуртовує шкільний та батьківський колективи.

3. У процесі спілкування, яке ініціюють усі сторони (і школа, і батьки, і діти), формується довіра й порозуміння між усіма учасниками й учасницями освітнього процесу.

4. У форматі партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу є можливість більш оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми.

5. У взаємодії батьків, дітей і вчителів відбувається обмін ідеями, кращим набутих досвідом та практиками.

6. Колективна співпраця приносить позитивні результати, всі учасники й учасниці стають активніші, коли бачать, що досягають результатів, змінюють освітнє середовище, від їх роботи покращується атмосфера в громаді.

7. Співпраця педагогів з дітьми на засадах педагогіки партнерства сприяє більш ближчим і довірливим стосункам, так як враховується позиція, думка, інтереси усіх сторін у поєднанні з відповідальністю.

8. Педагогіка партнерства сприяє створенню атмосфери, у якій найкраще розкривається потенціал кожного учня й учениці, формуються ініціативність, креативність, відповідальність, а це — одні з ключових навичок сучасного світу.

9. Партнерство зменшує рівень стресу, сприяє створенню комфортного нетравмуючого середовища, в якому працювати краще та ефективніше.

10. Партнерський формат стосунків між усіма учасниками й учасницями освітнього процесу готує молодих людей до професійної діяльності та ролі активних громадян, учні набувають навичок ефективної соціальної, толерантної взаємодії між членами сучасного суспільства.

Важливо, щоб вчитель був готовий і компетентний організувати таку взаємодію, тобто здатний до партнерської взаємодії. Здатність до партнерської взаємодії педагогів тлумачиться як спроможність особистості до системи взаємин з іншими на засадах рівності, взаємної узгодженості дій в умовах спільної діяльності з метою досягнення обопільного успіху. Це передбачає необхідність володіння педагогом достатнім рівнем знань, здібностей, умінь, навичок та особистісними якостями. Основою такої здатності є вміння результативного та позитивного професійного спілкування, навички соціальної взаємодії. Уміння позитивного спілкування – це: правильне, чітке, зрозуміле мовлення; вміння емоційно співпереживати; вміння створити комфортну атмосферу спілкування (значимість партнера, позитивна міміка, посмішка); вміння проявляти інтерес до особистості; вміння жартувати, гумор тощо. Навички соціальної взаємодії – це: вміння працювати в команді на рівних умовах, брати відповідальність за особисті та спільні рішення, критичність мислення.

Організація освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства – запорука успішного реформування системи освіти.

3. Ознаки та особливості професійно-педагогічного спілкування вчителя.

Спілкування є необхідною умовою життя людини.

Спілкування – це передавання, сприймання і обмін повідомленнями між учасниками взаємодії за допомогою різних засобів: вербальних, невербальних, технічних, матеріальних тощо.

Специфіка педагогічного спілкування насамперед полягає в його поліоб'єктній спрямованості. Воно спрямоване на саму навчальну взаємодію, на учнів з метою їх особистісного розвитку, а також на предмет засвоєння знань. Педагогічному спілкуванню властиве органічне поєднання елементів особистісно орієнтованого, соціально орієнтованого та предметно орієнтованого спілкування. Педагог, працюючи з одним учнем над засвоєнням навчального матеріалу, завжди орієнтує його результат на всіх учнів у класі, і навпаки, працюючи з класом (фронтально), впливає на кожного учня.

Особливість педагогічного спілкування зумовлена його суспільною роллю в навчанні, вихованні й розвитку особистості, які є органічною частиною багатосторонньої партнерської взаємодії педагога з учнями, батьками й учнями між собою. Під час реалізації навчальної цілі педагогічне спілкування на партнерських засадах забезпечує психологічний контакт з учнями, формує позитивну мотивацію навчання, створює психологічну атмосферу колективної творчості, сприяє набуттю учнями необхідних соціально важливих умінь та якостей.

Основними ознаками педагогічного спілкування на суб'єкт-суб'єктному рівні є:

- *особистісна орієнтація* співрозмовників (здатність бачити і розуміти співрозмовника);

- *рівність психологічних позицій* співрозмовників (недопустиме домінування педагога у спілкуванні, він має визнавати право учня на власну думку, позицію);

- *проникнення у світ почуттів і переживань*, готовність прийняти точку зору співрозмовника (спілкування за законами взаємної довіри, коли партнери вслухаються, поділяють почуття один одного, співпереживають, має особливий педагогічний ефект);

- *нестандартні прийоми спілкування* (відхід від суто рольової позиції вчителя).

Професійно-педагогічне спілкування – це система способів та прийомів соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, здійснення

виховного впливу, організація взаємовідносин.

Під час професійно-педагогічного спілкування педагог виступає як ініціатор цього процесу, організує його і керує ним. Адже для педагога спілкування є активною частиною його діяльності, необхідною умовою взаємодії, співпраці з вихованцями.

Під час професійно-педагогічного спілкування педагога з учасниками освітнього процесу, реалізуються ряд функцій, які спрямовані на створення сприятливого психологічного клімату в системі «педагог– дитина», «дитина – дитина», «педагог-батьки».

Необхідно враховувати, що сучасні школярі – це діти нового покоління, яким властиві висока активність, нестандартність мислення, розвинені інтелектуальні здібності, багата уява, обдарованість і водночас дуже нестійка увага, надзвичайна чутливість і вразливість. Тому їх дратують узвичаєні у сучасних закладах освіти форми міжособистісної взаємодії: нестриманість (часом навіть грубощі), наказовий або підвищений тон розмови, зазвичай негуманний, авторитарний стиль спілкування педагогів, нетерпимість до «інакшості», тощо.

Оптимальне професійно-педагогічне спілкування створює найкращі умови для розвитку мотивації дітей і творчого характеру навчальної діяльності, для формування особистості школяра, забезпечує сприятливий емоційний клімат навчання (зокрема, перешкоджає виникненню психологічного бар'єру), забезпечує якісне управління соціально-психологічними процесами в учнівському колективі, дозволяє максимально використовувати в навчально-виховному процесі особистісні якості педагога.

Педагогічне спілкування передбачає виконання системи важливих функцій:

- обмін інформацією між педагогом та учнями,
- міжособистісне пізнання,
- організація та регуляція взаємостосунків і спільної діяльності,
- здійснення виховного впливу,
- педагогічно доцільна самопрезентація педагога.

Педагог у своїй діяльності прагне реалізувати всі функції спілкування: бути і джерелом інформації, і дослідником, що пізнає іншу людину або групу людей, і організатором та партнером у колективній діяльності та взаємовідносинах. Професійно-педагогічне спілкування допомагає педагогу організувати взаємодію на заняттях і у повсякденному житті як цілісний процес. Не обмежуючись лише інформаційною функцією, воно створює умови для обміну ставленнями, переживаннями, допомагає самоутвердженню дитини в колективі, забезпечує співробітництво і співтворчість у групі, набуттю і розвитку необхідних індивідуальних та соціальних життєвих навичок.

4. Стилi професійно-педагогічного спілкування.

Кожна людина відрізняється рівнем розвитку комунікативних умінь, які проявляються в процесі взаємодії. Ці уміння складають основу стилю спілкування.

Стиль спілкування – це стійка індивідуально специфічна система комунікативних засобів, прийомів, способів здійснення взаємодії з іншими.

Ставлення до дитини детермінує організаторську діяльність учителя, визначає загальний стиль його спілкування, який може бути авторитарним, ліберальним і демократичним.

За *авторитарного стилю спілкування* вчитель сам вирішує всі питання життєдіяльності класу, визначає кожен конкретну мету, виходячи з власних установок; суворо контролює виконання будь-якого завдання і суб'єктивно оцінює досягнуті результати. Цей стиль керівництва є засобом реалізації тактики диктату та опіки і в разі протидії школярів владному тиску вчителя веде до конфронтації.

Ліберальний (поблажливий, потуральний) стиль спілкування характеризується прагненням педагога не брати на себе відповідальності. Учитель, що обрав такий стиль, формально виконує свої обов'язки, намагається самоусунутися від керівництва колективом школярів, уникає ролі вихователя, обмежується виконанням лише викладацької функції.

Ліберальний стиль є засобом реалізації тактики невтручання, яка ґрунтується на байдужості і незацікавленості проблемами шкільного життя. Наслідки такої позиції вчителя - втрата поваги школярів і контролю над ними, погіршення дисципліни, нездатність позитивно впливати на особистісний розвиток учнів. І відповідно суттєво впливає на взаємодію вчителя з батьками учнів. Батьки виражають незадоволеність, часто скаржаться на такого вчителя адміністрації закладу.

Демократичний стиль спілкування передбачає зорієнтованість учителя на розвиток активності учнів, залучення кожного до розв'язання спільних завдань. В основі керівництва - опора на ініціативу класу. Демократичний стиль є найсприятливішим способом організації взаємодії педагога і школярів.

Впливає стиль спілкування педагога і на становлення особистості учнів, формування характеру пізнавальної активності, їх емоційне благополуччя й стан здоров'я. Результати наукових досліджень свідчать, що у класах з авторитарним, суворим, недобррозичливим педагогом поточна захворюваність утричі вища, а кількість неврологічних розладів у два рази більша, ніж у класах зі спокійним, урівноваженим, чуйним педагогом, якому притаманний демократичний стиль спілкування.

Бар'єри спілкування у діяльності вчителя. На ефективність та результативність взаємодії педагога з учасниками освітнього процесу можуть впливати певні труднощі.

Труднощі спілкування – це тимчасові, нескладні обтяження, що ускладнюють організацію та здійснення спілкування.

Основні *труднощі* спілкування, які трапляються у педагогів-початківців у професійно-педагогічному спілкуванні учнями та їх батьками:

- 1) невміння налагодити контакт з аудиторією;
- 2) нерозуміння внутрішньої психологічної позиції учасника взаємодії;
- 3) складнощі керування спілкуванням під час уроків, навчальних, занять, батьківських зборів, виховних заходів;
- 4) невміння перебудовувати стосунки з учнями відповідно до педагогічних завдань, які змінюються;
- 5) труднощі мовного спілкування і передачі власного емоційного ставлення до навчального матеріалу;
- 6) невміння керувати власним психічним станом у стресових ситуаціях спілкування.

Варто зазначити, що бар'єри у спілкуванні мають менш травмівний характер у порівнянні з булінгом.

Бар'єри спілкування – це перешкоди, що виникають в процесі взаємодії між учасниками (утруднення отримання інформації, її обміну, спільної діяльності).

У загальному існують такі *бар'єри* спілкування:

- **Соціальний** – виникає внаслідок різного соціального статусу вчителя й учня (щоб запобігти появі такого бар'єру, вчителю не слід постійно підкреслювати свою позицію, свої переваги як старшого, педагога, наголошувати на тому, що “я вчитель, тому завжди правий” тощо).

- **Фізичний** – простір, стіл учителя, якими він віддаляє себе від учнів (для подолання даного бар'єру педагог може змінювати відстань між собою та учнями, рухаючись по класу).

- **Гностичний** – недоступність пояснення матеріалу вчителем (педагог не повинен вживати незрозумілих дітям термінів, висловлюватися великими реченнями (більше 17 слів), говорити надто швидко (більше 2,5 слів за 1 секунду)).

- **Психологічний** – виникає тоді, коли в учителя є страх перед класом, перед можливістю допустити фактичну чи методичну помилку, відсутній контакт з дітьми або існує негативна установка щодо класу чи окремих учнів.

- **Емоційний «бар'єр»** – відмінності в емоційних станах викладачів і студентів, особливо під час заліків і екзаменів, відсутність емпатії, а також недоступність розуму доводів логіки в ситуації емоційного збудження та афективних реакцій.

- *Моральний «бар'єр»* – відмінності між людьми в засвоєних ними соціальних нормах і обмеженнях; споконвічний «конфлікт батьків і дітей» у неприйнятті ними манер поведінки і спілкування, спрямованості інтересів, моди тощо (викладач у спілкуванні зі студентами: «У студентські роки ми були іншими», тобто кращими, що не завжди відповідає дійсності).

- *Естетичний «бар'єр»*, який пов'язаний з дотриманням вимог до форми (привабливість зовнішності, охайність одягу, вишуканість рухів тощо), а також до педагогічного такту й етикету взаємин.

Отже, професійно-педагогічне спілкування вчителя носить як особистійно орієнтований так і соціально орієнтований характер. З огляду на це, майбутнім вчителям необхідно готуватися до такого аспекту професійної діяльності: оволодівати знаннями про сутність, особливості, види спілкування; набувати і розвивати в собі необхідні уміння і навички – тобто формувати комунікативну компетентність.

Основні поради майбутнім педагогам щодо самовиховання комунікативної культури:

- уникайте при спілкуванні докорів (прямих і непрямих);
- не демонструйте свою перевагу;
- уникайте звинувачувального тону, вибачайте дрібні слабкості, підкреслюйте переваги співбесідника;
- розпитуйте зацікавлено, але не зухвало;
- говоріть не більше й не менше того, що потрібно в цей момент спілкування; а краще більше слухати, ніж говорити;
- будьте уважні до партнера по спілкуванню;
- намагайтеся передбачити реакцію співрозмовника;
- у процесі спілкування думайте про тих, із ким спілкуєтесь.

Продуктивне професійно-педагогічне спілкування відбувається за умови організації педагогічного процесу на демократичних партнерських засадах, позитивного ставлення педагога до учнів, включенням батьків в освітній процес, захопленості спільною творчою діяльністю всіх суб'єктів педагогічної взаємодії.